

DEJAN
STOJILJKOVIĆ

DUKAT ZA LAĐARA

■ Laguna ■

Copyright © 2020, Dejan Stojiljković
Copyright © ovog izdanja 2020, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Posvećeno živoj uspomeni na
ZORANA PEŠIĆA SIGMU
prijatelja i saputnika

Sadržaj

DUKAT ZA LAĐARA	9
<i>Rečnik arhaizama, tucizama i manje poznatih pojmova .</i>	<i>143</i>
<i>Beleška autora</i>	<i>154</i>
<i>Izrazi zahvalnosti.</i>	<i>160</i>
<i>O autoru.</i>	<i>161</i>
DODATAK	163

Sećanje na smrt je dar Božiji.

Sveti Jovan Lestvičnik

Prolog

UZDARJE

Priča se da je Jusufu, jednom od janjičarskih zapovednika u sultanovoj telesnoj straži, gataru prorekla da neće stradati od ruke čoveka. Nasmešio se on tada na njene reči, pušeci hašiš iz nargile, zavaljen u svilene jastuke u svojoj odaji u Jedrenu.

„Nego ko će me ubiti, ženo?“, upitao je. „Zver? Šejtan lično?“

Starica je slegla koščatim ramenima i rekla:

„Neće tebe ubiti šejtan, čestiti ašči-bašo... Ni zver, niti čovek...“

„Ko onda, ženo?“

Gataru je tad podigla glavu, koja je sve vreme bila uprta u pod po kome je rasula raznobojne kamenčiće, i pogledala, prvi put, u Jusufovo namršteno, gotovo crno lice. Na njemu su bile iscrtane arabeske, kao na zidovima u džamiji: sa leve i desne strane obraza, na vratu, ispod brade, na slepoočnicama i potiljku, sa kog se slivao dugi rep savršeno crne kose.

Preko njegovih grudi, poput mrtvaka o omči, na srebrnom lancu čije su alke podsećale na okove, visila je hamajlija.

Fatimina ruka.

Ašči-baša je jamačno bio uveren da je to njegova najveća zaštita, koja ga brani od demona i ljudi podjednako, zato je nikad nije skidao.

„Ubiće te zmaj“, rekla je gatara na kraju.

„Zmajevi ne postoje!“, odmahnuo je Jusuf sa podsmehom. Dok je uvlačio dimove iz nargile, misli su mu bile crni tromi oblaci što su se zbijali nad gradom i u koje su se, kao vrhovi bojnih kopalja, zarivali šiljati minareti na džamijama.

Da li zato što mu se nisu svideli njeni odgovori, ili iz čiste obesti, tek – naredio je da se stara gatara poseče.

Godine koje su prošle od tog, za Jusufa potpuno nevažnog, događaja bile su ispunjene nemirima, ratovanjem, dvorskim spletkama i nesanicom. U bezbroj bitaka koje su usledile, on je susreo mnogo velikih ratnika, i svakog od njih izbrisao svojom krivom sabljom od damaskog čelika. Stajao je uz emira dok je ovaj krotio pustinjska plemena, bio je iza njegovih leđa kada je ponizio romejske prinčeve, sledio je njegove korake kada je pošao u pohod na zemlje naroda Knjige, i nije bilo neprijatelja koji nije pognuo glavu pred moćnim gazijom i njegovom ordijom. Svaki od njih, bio zabludelo dete islama ili nevernički samodržac, iskusio je oštrinu mača pravovernih i opore plodove poraza.

Jedino su demoni koje je sretao u vrelin poljima snova bili nedodirljivi, gorostasni i besmrtni, sazdana od prozirnog tkanja nestvarnog... Avetinjske senke, među kojima se nazirao veliki beli zmaj na krvavocrvenom pročelju.

Jusuf nije razumeo značenje tih snova, i zato je otišao dervišu da ih protumači.

„Kraj tvog rata je blizu“, rekao je ovaj čudni pogrbljeni čovek, nadnet nad jednim od tabir-namea, sanovnika.

„Kako to misliš, pronicatelju?“, Jusuf će, nezadovoljan tumačenjem. „Rat je tek počeo. Ima toliko kaurskih zemalja da se porobe, crkava da se pretvore u džamije i konjušnice, hrišćanskih vitezova da se poseku... Žena bele puti i krhkog tela... da se obljube i pod handžar stave... Vina, zlata i roblja... Moj rat... moja gaza, trajaće dok god ima onih koji se osenjuju znakom krsta i poriču pravo sinova islama na ovaj svet.“

„Tako kaže sanovnik, gazijo...“, bio je uporan derviš. „Svaka gaza ima početak i kraj. Baš kao i san. Nikad ne znaš kada će da počne i kako će da se završi... Prosto... nestane. A snovi su opasna stvar, Jusufe, kao voda...“

„Ne bojim se ni snova ni vode“, srdito uzvрати Jusuf.

„A bojiš li se zmajeva?“

Jusuf zaneme za tren, a onda zgrabi pronicatelja za vrat i stegnu. Jako.

„Ti... O kakvim zmajevima govoriš?“

Pronicatelj se, na njegovo iznenađenje, nasmeši i pogleda ga... sažaljivo i, bar se tako Jusufu učinilo, pomalo podrugljivo.

Pustio je, ali tek kad ga je minula želja da ubije.

„Ovo ti je neko već rekao, zar ne?“, upita pronicatelj.

„Šta se to tebe tiče?“

„Ti si zapovednik sultanove telesne straže. Janjičarski vođa. Ti to ne smeš da radiš...”

„Šta?”

„Da ideš kod lažnih proroka i obmanjivača. Da se oglušuješ o Šeri’ah i činiš dela koja kvare iman.”

„Došao sam i tebi... pokvareni starče.”

„Ja sam sluga Alahov. Njegova istina mene obasjava isto onako kako tebe obasjava sunce.”

„Znači, istina je samo tvoja i ničija više?”

„Istina je svačija, Jusufe, samo ako imaš dovoljno jaka leđa da je nosiš.”

„Šta hoćeš da kažeš? Ti to mene proglašavaš nemuslimanom i krivovernikom?”

„Ne, Jusufe“, smireno reče derviš. „Samo ti govorim kako ćeš umreti.”

„Ja ću živeti večno, pronicatelju... U okrilju koje će mi podariti Alah. Ja sam svoje mesto u dženetu već zadobio! Krvareći za Njega na nebu i za emira na zemlji!”

„Jesi li?”

„Jesam!”

„Nisam na to mislio...”

„Nego na šta?”

„Jesi li dovoljno krvario, Jusufe?”

Janjičarevo lice pretvori se u grimasu besa i bola. Stisnuo je zube, ponovo osećajući isti onaj poriv da ubije, ali je istovremeno znao da je veliki greh dići ruku na sledbenika Stvarnog, čije su ga smirenost i opore reči činile istovremeno uplašenim i jarosnim. Zato dobro odmeri svaku reč i na kraju kaza:

„Daj mi jedan dobar razlog da te ne ubijem.”

„Daću ti dva“, uzvрати ovaj.

„Da čujem.“

„Prvo: u knjizi koju držim piše tačno vreme i mesto moje smrti, a to nije sad i ovde. Drugo: mene ne može ubiti čovek jer živim na mestu bez sledova senki... tamo gde nema ni Alaha ni Ise ni starih bogova...“

„Ko si ti?“

„Ja sam neko ko je jednom davno sve ovo video... I neko ko će biti tu i kada se san i rat završe. Tvoje je da živiš za Murata. Tvoje će biti da jednog dana za njega i umreš.“

„Kada će doći taj dan?“

„Zar je važno kad? Taj dan će doći. I tada ćeš dati svoj život za život svog gospodara“, zaključio derviš, a onda dodade. „To je poštena trampa.“

„Poštena?“

„Ima li ičeg časnijeg i uzvišenijeg od smrti u ime onoga u šta veruješ?“

„Hoću li tad dobiti neki znak? Od meleka? Od ljudi? Bilo koga?“

„Zar si zaboravio šta kaže stara mudrost? *Mi ne šaljemo znake, mi šaljemo strah.*“

„Strah?“

„Tako je. Život pravog muslimana je biti stalno razapet između straha i nade. I jedno i drugo uče nas životu. Nadu ne smeš nikad izgubiti, Jusufe, naročito ne nadu u Božji rahmet...“

„Lako je meni za nadu, dervišu... Ali šta ću sa strahom?“

„Zar to nije jasno?“

Dervišove oči za tren zasvetlucaše čudnim sjajem, kao oči zmije ili oči guštera.

Šaka u kojoj je Jusuf držao hamajliju blago zadrhta, druga šaka spusti se na rukohvat handžara, ali tu i ostade:

janjičar shvati da to što stoji pred njim ne može da se ubije čelikom, možda samo vatrom... a možda... – i ta spoznaja duboko uznemiri ašči-bašu – uopšte i ne može da se ubije.

Derviš svoju pouku završi rečima koje mermernom odajom odjeknuše kao praznom pustinjom:

„Strah ćeš najlakše izgubiti ako ga podariš drugima.“

I Jusuf je darivao strah.

Raspusno, rasipno, bez zadržke, bez mere...

Bez milosti.

Ali koliko god da ga je darivao, strah u njemu i oko njega nije bivao manji. Kao u staroj priči o pohlepnom paši koga je Alah kaznio da nikad ne može potrošiti svoje bogatstvo: kako bi razdelio jednu dolinu blaga, tako bi se pred njim ukazivala nova, još veća; kada bi razdelio nju, došla bi još jedna, i još jedna, i još jedna... Njegovo bogatstvo postalo je njegovo prokletstvo, i njegova nesreća.

Tako je bilo i sa strahom.

Što ga je Jusuf više delio, on se sve više umnožavao.

I kada je konačno stigao u kauriske zemlje sa druge strane Dragomanskog tesnaca, u ašči-bašinom srcu lagano je počela da svija gnezdo nerazumljiva slutnja koja mu je noći činila besanim a dane beskrajno belim i beskrajno dugim.

Međutim, on je u svojoj četrdesetj i dalje imao dovoljno snage da bude spreman da ubija za cara na zemlji i Alaha na nebu.

Pohod na hrišćanske zemlje Lazarevog plemena – koji je, umesto neodlučnog velikog vezira Ali-paše, nakon teške pogibelji podno pirotske tvrđave poveo padišah Murat – bio je drugačiji.

Ona slutnja, onaj bezimeni usud počeo je sad da raste, grize Jusufa iznutra, naročito kada su osvojili i poharali

Niš, grad za koji su kauri tvrdili da je neosvojiv i zvali ga Lazarevom riznicom.

Taj grad branio je jedan zmaj.

Jusuf ga je video.

Visoki vitez u plavoj dolami, vešt sa strelom i lukom, još veštiji sa sekirom. Za zmajeve se pričalo da su nepobedivi, ali Jusuf je takođe video i kako taj zmaj umire. Zdrobila ga je visoka branič-kula koja se obrušila na gradski trg nakon što su je osakatili opsadnim spravama.

Niko nije nepobediv.

Zmajevi, uostalom, i ne postoje.

To su tek ljudi od krvi i mesa.

Ljudi koje možeš ubiti.

I kada su prispeli na konačno odredište, u hrastovu šumu kojoj se nije znao početak i konac, Jusuf je ubijao.

Lako, bez napora, bez straha, bez griže savesti...

„Zapovedniče... Donesi mi njegovu glavu!“, rekao je padišah Murat stojeći na jednom uzvišenju, okružen prstenom od janjičarskih orti.

Jusuf podiže pogled, ali umesto bojnog polja i redova srpskih konjanika u daljini, on za trenutak ugleda prazan prostor na kome se isticala samo jedna malena figura. Napregnuo se da umom prepozna tu čudnu opsenu i na trenutak mu se učinilo da umesto kaurskog ratnika, koji je zabio mač u zemlju i moli se svom Bogu, pred njim stoji dečak...

...dečak se izgubio u šumi, bio je siguran u to.

Nije prošlo mnogo vremena otkako ga je izdala sva detinja odvažnost. Sedeo je pored potoka dok su senke sumraka počinjale da u crno boje stoletnu šumu. Hteo je da zove sestru, oca ili slugu Radoslava. Ali znao je da ga niko neće čuti, sem ptica i zverinja.

I baš kada je očajanje u njemu krenulo da sasvim uzme maha, čuo je rzanje konja iza sebe. Trгнуo se uplašeno i skočio na noge. Dah mu je u grudima zapeo.

Na samo nekoliko metara od njega stajao je vitez na konju.

Bilo je nešto čudno na tom junaku.

Nije bio odeven kao ostali vitezovi koje je viđao na drumu ili u gradovima. Nosio je čudnu starinsku dolamu, ispod koje su se ocrtavali mišići, imao je dug purpurni plašt, koji je padao sa širokih ramena, i kosu svetlu poput klasja žita.

Dečaka je najviše zbunilo oružje koje je taj neznamac nosio.

Prekratak mač, nimalo nalik onima koje su nosili prosti vojnici ili Lazarevi vitezovi. Okrugao, bogato ukrašen štit i dugo koplje sa tankom krstastom zastavom. Ipak, činio mu se odnekud i poznatim, kao da ga je negde već video ili sreo.

U snovima, u pričama, u crkvi, na drumu, među ljudima... među zverima.

„Ne brini se...“, reče vitez. „Ona će ti pokazati put.“

„Ona?“, zbunjeno promuca dečak.

Ne udostojivši ga odgovora, vitez obode konja i odjaha uz brdo.

Dečak je dugo gledao u tom pravcu, postavljajući sebi hiljade pitanja. Ni na jedno odgovora nije imao.

Tada ga nečija blaga ruka dodirnu po ramenu i on ugleda, učini mu se, lice najlepše žene na svetu.

„Pođi sa mnom...“, rekla je blago. „Odvešću te kući.“

Nedugo potom već su bili na imanju njegovog oca.

Zagonetna devojka smešila se blago, gotovo majčinski.

„Jesi li video onog čoveka na brdu?“

„Da...“, promuca dečak zbunjeno. „Imao je crvenu dolamu, dugo bojno koplje i jahao je divnog belog konja.“

„Jednog dana...“, reče vila. „I ti ćeš biti kao on.“

Dečak ju je gledao zbunjeno, polako spoznajući njenu pravu prirodu.

„Tada će ti trebati *ovo*. To ti je moje uzdarje.“

Kao da ga je stvorila ni iz čega, u ruci vilinoj obrete se dug, blistav mač.

Dečak je dugo zurio u njega kao omađijan. Ono što ga je najviše privlačilo na tom lepom oružju bila je gravura zmaja pri dnu sečiva, neposredno iznad krsnice.

Nesvesno je posegnuo rukom da ga dodirne, ali ga vila izmaknu.

„Ne sad, Ivane...“, reče. „Još nije vreme.“

Njen lik na to počeo da bleedi i prosenjuje se, a dečak ostade sa ispruženom rukom koja i dalje hoće da dodirne zmaja izgraviranog na glatkom čeliku...